

Statsminister Trygve Bratteli.

Tysvær - den første emigrasjonen til U.S.A.

(Manuskript).

Det vekker mange tanker og følelser når vi på selve 17. mai minnes de nordmenn som fra dette sted 4. juli 1825 som de første drog ut over havet til Amerika. Det er et vemodig minne, fordi det dreier seg om enkle mennesker som ikke fant livsrom i det Norge som 11 år før hadde forkynt sin selvstendighet i den nye grunnloven.

Derfor feirer vi dette som et minne, ikke som et jubileum. Det er ikke spesiell grunn til å festlig-holde den begivenhet som innledet den strøm som førte til at etter hvert tre-kvart million mennesker forlot landet.

150 år etter står det kan hende en viss eventyr-glans om Cleng Peerson, og om de 52 nordmenn som gikk ombord i Restauration. For dem det gjaldt, var dette ikke romantikk, som det heller ikke var det for de aller fleste av de hundretusener som fulgte etter. De reiste fordi de vanskelig kunne finne et utkomme her i landet, og fordi de håpet på en bedre og tryggere tilværelse i den nye verden.

Emigrasjonen ble så omfattende at den tegner seg som et av hovedtrekkene i norsk historie fra omkring 1840 til 1930. Fra alle landsdeler drog folk av sted. Hver bygd og hver by fikk sønner og døtre over i den fjerne verden. Ja, de fleste familier hadde slektninger der borte.

De drog ut til et hardt arbeide - ofte til et endeløst slit. Mange av dem greide å skape respekt for seg selv og for det landet de var kommet fra. Og den brede strøm av brev fra Amerika åpnet også for nye horisonter hos enkle mennesker som ble igjen i hjemlandet. Det var blitt sant det Bjørnstjerne Bjørnson sa i en hilsen i 1906: På denne måten hadde utvandrerne gjort Norge større!

Vårt land er i dag en av verdens rike nasjoner. Vi søker å sikre menneskene livsutfoldelse og trygghet i det en kaller et velferdssamfunn. Vi kan i dag neppe tenke oss den fattigdom de fleste mennesker levde med i Norge for 150 år siden. Det forteller oss noe at den gjennomsnittlige levealder omkring 1825 var omlag like lav som i fattige utviklingsland i dag. Døden hørte med i familienes hverdag. Det var så å si noe dagligdags at foreldre så sine barn død, og at barn mistet sin mor eller far.

Opp gjennom forrige hundreåret var det framgang tross alt. Levekår bedret seg, og levealderen ble lengre. Bedringen gikk først langsomt, men fikk stor fart fram mot århundreskiftet. Særlig gikk barnedødeligheten ned. Stadig flere av dem som ble født,

nådde voksen alder. Dette førte så til et konstant befolkningspress og et press mot landets ressurser, omlag slik vi i dag ser det i utviklingslandene. Det var nok av villige arbeidshender. Men det var ofte vanskelig med arbeide som kunne gi utkomme for et ungt par som ville sette bo - selv med de beskjedne krav småkårsfolk den gang stilte til mat, klær og bustad. I dette samfunnet var ordet arbeidsgiver en realitet. Det var som en nådegave å få stadig arbeide - eller på landet en jordlapp så stor at en kunne leve av å dyrke den.

Idag vil noen spørre hvorfor myndighetene ikke gjorde noe for å skaffe arbeidsplasser til de voksende årsklasser. Hvorfor ikke gi folk hjelp til å bryte ny jord her i landet heller enn på prerien ute i Midtvesten. En slik tanke var fremmed for de fleste da utvandringen utviklet seg. Marcus Thrane hadde reist den, men han var en enslig svale. De bedrestilte så på masseutvandringen som en økonomisk nødvendighet. Mange sa at Norge var overbefolket. De så ikke at ledige hender i arbeide selv kunne skape det folk trengte. Nå var Norge meget fattig før den industrielle utvikling tok til. Kom en mann eller en familie til fattigstyret og ba om hjelp til Amerika-billett, tenkte vel medlemmene at det var best både for familien og for bygda at han kom avsted. Dette hendte ofte i 1860-årene, under den første bølgen av masseutvandring. Det er bittert å minnes at det samme gjentok seg i 1920-årene. Arbeidsløsheten ble eksportert og ikke bekjempet.

De fleste reiste likevel med egne midler. Eller de fikk billetten fra skyldfolk eller venner i Amerika. Å utvandre var i tidligere tider virkelig å dra ut i det ukjente. Verden var så stor - så stor. I dag synes månen å ligge oss trafikkmessig nærmere enn Amerika gjorde helt inn i vårt århundre. Nå får vi daglig hele verden inn i våre stuer. Den gang var emigrasjon å skilles fra de nærmeste og kjæreste - og kanskje aldri se dem igjen.

Men etter hvert betydde det også en utvidelse av horisonten. Folk lærte at mange ting kunne gjøres annerledes, nye veger kunne prøves, nye mål stilles opp - også her hjemme. Utvandringen skapte kontakt med et nytt og dynamisk samfunn. Millioner personlige brev begge veier over havet skapte en menneskelig kontakt med et fremmed land, helt ulikt de vanlige økonomiske og politiske forbindelser mellom land. For hundre år siden var Amerika mer demokratisk enn vårt land. Nye tanker om politikk, om religion, om sosial likhet - strømmet tilbake til gamlelandet. Amerika hadde alminnelig stemmerett for menn i de stater der nordmenn slo seg ned. Arbeidslønnen var langt høyere enn i Norge. Amerikanske fagforeninger gikk sterkest inn for å gjøre 1. mai til demonstrasjon for åtte timers arbeidsdag. Slik var utvandringen med til å sette fart i den utviklingen som gjorde at småkårsfolk også i emigrasjonslandene mer bevisst reiste seg mot nød og urett, og krevde mer likhet i levekår og muligheter.

Hva enn den enkeltes motiver var, minnes vi med stor respekt de som drog ut. Både pionerene fra Tysvær, og de hundretusener som fulgte dem. De fleste reiste fordi de ikke fant muligheter hjemme. Sammen med folk fra mange land la de jord under plogen, bygde ut transport, bedrifter og boliger, og gjorde tjeneste i kjente sysler som sjøfart og fiske.

Det ble neppe så mange millionærer av dem. Men mange plasserte seg i en jevnt velstående middelklasse og arbeiderklasse. Få havnet i fattigkvarterene, som er harde i et stort land.

Båndene til deres fedres eller deres eget hjemland har vært sterke. Ikke noe annet sted - heller ikke i Norge - klinger våre gamle dialekter så uforfalsket som i enkelte grupper der borte. Emigranten er på en måte ikke helt hjemme noe sted. Ikke i det landet han er kommet til og ikke lenger i landet han reiste fra. De fleste bærer i seg en rørende følelse av slektskap med den nasjon som fostret deres fedre. Den slektsfølelsen har vi all grunn til å gjengjelde.